

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА

Олена ДИСА

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара,

elenadysa1@gmail.com

У сучасному суспільстві помітно зростає кількість жінок, які обіймають керуючі посади в організаціях, достатньо вагомою є їхня роль у політиці, бізнесі, освіті. Сучасні жінки, які досягли професійного успіху, не заперечують силу, логіку, прагматичність, якими володіють чоловіки, але й самі готові демонструвати подібні якості, внаслідок чого межі між гендерними особливостями починають стиратися. Все більшої актуальності набуває думка про те, що жінки теж можуть виконувати роль лідера. Але, традиційно лідерська роль вважалася суто маскулінною. Сьогодні увагу дослідників привертає проблема лідерства, зокрема, вивчення гендерного аспекту цього явища, тому у науковій літературі з'являється багато досліджень у цьому напрямку.

Відомо, що лідерські якості значно допомагають у досягненні успіху. На це неодноразово звертали увагу у своїх дослідженнях М. Бекінгем Р. Дафт, Н. Козлов, В. Співак та інші вчені.

Аналіз гендерних особливостей сприйняття образу лідера, його успішності та мотивації досягнень дав змогу виявити гендерні відмінності в уявленнях жінок і чоловіків щодо успіху, які стосуються, перш за все, більшої внутрішньої конфліктності феномена «жіночої успішності». Дослідження різних аспектів жіночої та чоловічої самореалізації відображають швидкі темпи трансформації сучасних суспільних уявлень про критерії і образи «жіночої» та «чоловічої» успішності [5]. На думку О. Кікінежді, андрогінність є необхідною умовою універсалізації гендерних ролей, оскільки стирає зумовлені соціокультурними очікуваннями відмінності «жіночого» та «чоловічого», створює передумови для повноцінної реалізації індивіда в сім'ї та суспільстві [4].

Проблема успішності в цілому є найважливішою з точки зору загальних проблем особистості, її розвитку та адаптованості. При цьому простежується низка протиріч в різних аспектах аналізу успішності як невід'ємної характеристики особистісного розвитку. Ці протиріччя дозволяють сформулювати ще одну проблему: чи існує взаємозв'язок між жіночою професійною успішністю і лідерськими здібностями?

Аналіз наукової літератури з проблеми лідерства дає підстави вважати, що у осіб, які мають лідерські якості, шансів бути успішними набагато більше. У багатьох дослідженнях лідерство розглядається як запорука професійного успіху та кар'єрного зростання. На цьому і ґрунтується наше припущення про те, що професійний успіх жінок залежить від рівня їх лідерських якостей.

Гендерна психологія лідерства як науковий напрямок почала інтенсивно формуватися насамперед американськими та європейськими вченими під впливом феміністського руху, починаючи із середини 70-х рр. ХХ століття. Зарубіжні

дослідники розглядають різноманітні аспекти цього питання (Ш. Бьорн, Е. Іглі, Я. Джорстед, Дж. Роузнер та інші).

Один із етапів становлення вітчизняної гендерної психології лідерства безпосередньо пов'язаний з роботами Т. Бендас. Авторка вважає, що особистість лідера формується у результаті впливу на індивіда трьох основних чинників: етнічної культури, індивідуальної характеристики людини і ситуаційного фактору.

В основі жіночої моделі лідерства, на думку Т. Бендас, лежить принцип комплементарності, додатковості, вакууму [1]. Вона стверджує, що запропонована модель описується такими референтами, як жіноча стать, молодий вік, високий рівень розвитку фемінінності та підпорядкованості, низькі показники конкурентності, агресивності і сексуальності [3]. Науковиця вважає, що лідерські завдання, які пов'язані з взаємовідносинами між людьми найбільш ефективно вирішують саме лідери жіночої статі, в той час як технічні завдання більш успішно вирішуються чоловіками-лідерами [2].

Активний розвиток гендерної психології лідерства дав поштовх для активізації інших вітчизняних досліджень (С. Аль-Гафрі, Д. Беспалов, А. Єрмолаєва, Є. Засядкіна, Н. Мінаєва, І. Панарін, Е. Соколова, О. Титова, Г. Турецька та інші), аналіз яких дозволяє дійти висновку про те, що жіноче лідерство – це статус особистості, які пов'язаний із її розвитком в різних аспектах з пріоритетом на самореалізацію, розкриття свого потенціалу, досягнення особистісної незалежності.

На основі теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми успішності та психології жіночого лідерства нам вдалося визначити критерії професійно успішної жінки, за якими у подальшому було здійснено відбір жінок для проведення емпіричного дослідження: наявність кар'єрного зростання, задоволеність своєю роботою, систематичний саморозвиток, досить високий рівень матеріального забезпечення.

Заплановане дослідження передбачало вивчення рівня лідерських здібностей у професійно успішних жінок, а також з'ясування наявності зв'язку між лідерством, успішністю та іншими особистісними рисами.

Для проведення емпіричного дослідження було обрано 128 успішних, на наш погляд, жінок, віком 32–55 років, з них 96 – одружені, та 32 – неодружені, які мали достатньо високий професійний статус, кар'єрний зріст, були задоволені своєю роботою, заробітною платою, соціальним статусом, а також займалися саморозвитком. Це жінки, які були членкинями певних організацій (туристична фірма, консалтингова група, поліграфія, заклади вищої освіти, юридичні установи, телебачення, бухгалтерська сфера).

На першому етапі дослідження за результатами анкетування було відібрано 75 жінок, які відповідали вказаним критеріям професійної успішності, з них 92,0 % обіймали керівні посади.

Для вивчення лідерських здібностей та виявлення особистісних рис успішних жінок у дослідженні використовувались стандартизовані психологічні методики: тест-опитувальник «Самооцінка лідерства» (Н. Фетискин, В. Козлов, Г. Мануйлов), методика «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жаріков, Є. Крушельницький),

методика «Діагностика особистості на мотивацію до успіху» (Т. Елерса), опитувальник «Дослідження вольової саморегуляції» (О. Ейдман), методика «Оцінка потреби у схваленні» (Д. Крауна, Д. Марлоу), тест-опитувальник «Смисложиттєві орієнтації (СЖО)» Д. Крамб, Л. Махолік (адаптація Д. Леонтєва).

При здійсненні математико-статистичного розрахунку у якості незалежної змінної було взято рівень лідерських якостей (схильність до лідерства), визначений за результатами методик «Самооцінка лідерства» і «Діагностика лідерських здібностей». Залежними змінними виступали усі показники, отримані за результатами діагностики за іншими методиками. Ми припустили, що залежно від рівня лідерства показники особистісних рис успішних жінок можуть бути різними.

За результатами кластерного аналізу було сформовано три групи професійно успішних жінок: до першого кластеру увійшли жінки, які мають високий рівень лідерства – 27 жінок (37,0 %), до другого – жінки, які мають середній рівень лідерських здібностей – 36 жінок (48,0 %), та третя кластерна група – це жінки, які мають низький рівень лідерських здібностей – 12 жінок (15,0 %)

Показник рангової кореляції Спірмена дозволив встановити зв'язок між рівнем лідерства та показниками особистісних рис загальної вибірки та окремо за кожним кластером. Нами проаналізовано результати за кожним кластером і виявлено певні розбіжності.

Аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що високий рівень лідерських здібностей дійсно обумовлює професійну успішність жінок (37,0 %), але 63,0 % мають інші детермінанти професійного успіху.

У групах жінок, які мають середній і низький рівень лідерських здібностей, простежується тенденція до зростання самовладання та вольової саморегуляції. Напрошується висновок про те, що головними детермінантами досягнення професійного успіху для цих жінок є орієнтація на реальні обставини життя, високий рівень розвитку емоційно-вольової сфери, що виражається у наполегливості, вольовій саморегуляції, самовладанні у складних ситуаціях, емоційній стабільності тощо. Упевненість у собі звільняє від страху перед невідомим, підвищує готовність до сприйняття нового, несподіваного.

Таким чином, у жінок які досягли професійного успіху не за рахунок потенційних лідерських здібностей, формується соціально обумовлений особистісний феномен – *вимушене лідерство*, яке ми схильні розглядати як механізм адаптації до соціального середовища та компенсації відсутності достатнього рівня лідерських здібностей. Завдяки наполегливості, самовихованню, цілеспрямованості, жінки обіймають керівні посади і демонструють маскулінні риси особистості. Вимушене лідерство може сформувати справжнього лідера та професійно успішну особистість.

Література

1. Бендас Т. В. Гендерная психология : обуч. учебник. Санкт-Петербург : Питер 2009. 430 с.
2. Бендас Т. В. Гендерная психология лидерства. Оренбург : ИПК ОГУ, 2000. 167 с.
3. Бендас Т. В. Психология лидерства: гендерный и этнический аспекты : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. докт. психол. наук : 19.00.05. Санкт-Петербург, 2002. 56 с.

4. Кікінежді О. М. Андрогінність як основа життєздійснення зростаючої особистості. *Актуальні проблеми психології* : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2013. Том. VI (Психологія обдарованості). Вип. 9. С. 177–183.
5. Никитина Ю. А. Гендерные детерминанты лидерства : дисс. ... канд. философ. наук : 09.00.11/ Волгоградский государственный архитектурно-строительная академия. Волгоград, 2003. 116 с.
6. Landis E. A., Hill D., Maurice R. Harvey A Synthesis of Leadership Theories and Styles 100. *Journal of Management Policy and Practice*. 2014. Vol. 15(2). P. 97.

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ УСПІШНОЇ ЖІНКИ ЧОЛОВІКАМИ

Олена ДИСА

**Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
elenadysa1@gmail.com**

Альона ЛЯШКО

**Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
dihtella28@gmail.com**

Демократизація та соціальні зміни у сучасному суспільстві дають можливість активно реалізувати власні потенційні здібності кожній жінці. Суспільство закликає всіх, без винятку стати активними, творчими, конкурентоспроможними, і ми маємо багато прикладів коли жінки досягають значного успіху у професійній діяльності, можуть сміливо конкурувати з чоловіками. Але на сьогодні слово «конкурувати» вже не зовсім відповідає сучасним уявленням про жінок у діловому світі. Скоріше мова йде про співпрацю з чоловіками на рівних позиціях, що відбиває трансформацію гендерних стереотипів у свідомості сучасної людини. Не зважаючи на це, в українському суспільстві все ще залишається актуальною проблема сприйняття чоловіками успішних жінок, що виявляється у конкуренції між статями. У суспільстві досі існують та активно проявляються гендерні стереотипи, які є предметом нашого дослідження.

Зауважимо, що для України зміна соціальних ролей жінок і чоловіків пов'язана також з демографічною ситуацією. За даними Державного комітету статистики станом на 1 січня 2018 р. майже 53,7 % населення України – це особи жіночої статі, 51,0 % з яких працюють, і лише 42,2 % населення становлять чоловіки. Така ситуація певним чином змушує жінок займати суто «чоловічі» посади у професійній сфері. Наразі жінки активно проявляють себе у соціальній, політичній, економічній сферах життя.

Особливого значення набуває питання досягнення успіху жінками. Важливим є уточнення, що під «успішною жінкою» в цій роботі ми розуміємо особистість жіночої статі, яка реалізувала себе в професійній діяльності на певній посаді.